

Emilius Bangert, Carl Nielsen og »Commotio«

Af Niels Bo Foltmann

Kort efter midnat lørdag den 3. oktober 1931 sov komponisten Carl Nielsen stille ind, efter at han nogle få dage forinden var blevet ramt af et hjertetilfælde. Ved bisættelsen fra Vor Frue Kirke i København den 9. oktober stod en række af Carl Nielsens venner og kolleger æresvagt omkring kisten, blandt dem Roskilde Domkirkes kantor, Emilius Bangert.¹ At Bangert på denne måde viste Carl Nielsen den sidste ære var ikke tilfældigt. Mere end noget andet menneske var det Carl Nielsen, der havde medvirket til at forme Bangerts forhold til musik. De to havde første gang truffet hinanden i 1902, da Bangert, på foranledning af sin klaverlærer - Carl Niel-

Fig. 1. Portræt af Emilius Bangert.

sens gode ven Henrik Knudsen - som purung student havde opsøgt Carl Nielsen med henblik på kompositions- og teoriundervisning. Det blev til flere års flittige studier, hvor Bangert åbenbarede sig som en talentfuld komponist. Så talentfuld at Carl Nielsen nogle år senere bad Bangert om at deltage som medkomponist til et par lejlighedsværker, nemlig først musikken til L.C. Nielsens skuespil *Willemoes* (1908), hvor Bangert komponerede forspil og mellemaktsmusik, medens Carl Nielsen stod for fem sange, og siden kan-

taten ved landsudstillingen i Århus (1909), hvor Bangert komponerede anden halvdel af hver af delene.²

Gennem årene bibeholdt de to komponister en venskabelig kontakt, uden at der dog var tale om noget meget nært venskab. Men hvor meget Carl Nielsen havde betydet for Bangerts musikalske udvikling, får man et glimrende indtryk af gennem et lykønskingsbrev, som han skrev til Carl Nielsen i anledning af dennes 60-års fødselsdag den 9. juni 1925. Heri hedder det bl.a.

... jeg tænker paa Deres Stue i Toldbodvej 6, hvor jeg blev ført til Dem, lige da De havde fuldendt »Saul og David« og »De 4 Temperamenter«. Og sandt at sige forstod jeg intet eller kun lidet af det - (jeg var kun en Dreng paa 19 Aar) -, indtil De gennem Deres opofrende Undervisning gradvis gjorde mig istand til at »fornemme« Musik.

»Sagen i sig selv« med Deres Musik gik først op for mig hin Aften, Svendsen dirigerede »Helios« og siden endmere, da De med et Ven-skab, der ganske borteliminerede Aldersforskellen mellem os, viste mig, hvad De fra Uge til Uge fik stablet paa Benene af »Søvnen«, - det var jo et helt brydsomt Arbejde for Dem, saa brydsomt, at jeg Arme Aspirant fik helt Mod af at se paa det.

.... Uden Dem havde jeg aldrig kunnet tage saa afgørende Stilling til, hvad der hører Musiken til, og forstaa det som det ganske simple, det i sig selv er. De førte mig ud fra Romantikens Taager til det klare Dagslys; dette blev bestemmende for mit Liv; derfor kan jeg ikke nok sige Dem Tak! ...³

Skæbnen ville, at Bangert og Carl Nielsen i dennes sidste leveår skulle komme meget tæt ind på livet af hinanden:

I 1908 havde Bangert taget organisteksamen fra konservatoriet i København, og efter ansættelser ved Skovshoved Kirke og Jesuskirken i Valby var han i 1919 blevet udnævnt til domkantor ved Roskilde Domkirke. Her varetog han ledelsen af kirkens kor, men fungerede samtidig som organist, hvis domorganisten, Camillo Carlsen, skulle være forhindret i at spille.⁴ Ved siden af disse hverv deltog Bangert engageret i den såkaldte orgelbevægelse, en bevægelse der i disse år reagerede imod det romantiske orkesterimiterende orgel og i stedet søgte at genskabe baroktidens orgel, som skulle være i stand til klart at gengive linierne i f.eks. Bachs polyfone orgelværker. En af de centrale skikkelser bag orgelbevægelsen var lægen og organisten Albert Schweitzer, sammen med hvem Bangert tilrettelagde en stor ombygning af domkirkens orgel i midten af 1920'erne. I forbindelse med denne ombygning boede Schweitzer i øvrigt hos familien Bangert en måneds tid.⁵

Bangert var endvidere en overordentlig aktiv koncertorganist, og omkring 1930 foreslog han Carl Nielsen at komponere et større værk for orgel til sig.⁶ I modsætning til Bangert begyndte Carl Nielsen først sent at interessere sig for orglet. Denne interesse har uden tvivl en vis sammenhæng med den omtalte orgelbevægelse, men må også ses som en helt naturlig følge af hans trang til at arbejde med det arkitektoniske element i musikken, først og fremmest udtrykt gennem det linære aspekt med tydelige forbilleder i barokmestre som Buxtehude og Bach. Den første frugt af Carl Niensens orgelinteresse havde været samlingen *29 smaa Præludier for Orgel*, op. 51, komponeret i 1929 og efter Bangerts opfordring tog han herefter fat på det værk, der skulle blive hans sidste store opus, nemlig *Commotio*, op. 58.⁷ Der fulgte nu en tid, hvor Carl Nielsen gentagne gange besøgte Bangert i hans hjem i Roskilde for at diskutere og gennemgå værket, efterhånden som kompositionen skred frem. Det blev til nogle meget livlige drøftelser, hvor Bangert som organist forklarede, hvordan dette og hint ikke kunne lade sig gøre, medens Carl Nielsen på sin side insisterede på, at sådan og sådan skulle det nu være!⁸

De tidligste skitser og udkast til *Commotio* er nedfældet de mest besynderlige steder: På blanke sider af eksamensopgaver fra konservatoriet og på tomme nodelinier i manuskriptet til en strygekvartet af den svenske komponist Leif Bratt, som denne har dediceret til Carl Nielsen (Fig. 2). Men om denne ejendommelige omgang med nodepapir skyldes en usædvanlig sparsommelighed, eller om Carl Nielsen blot har grebet det første og bedste stykke nodepapir, når ånden var over ham, får stå hen i det

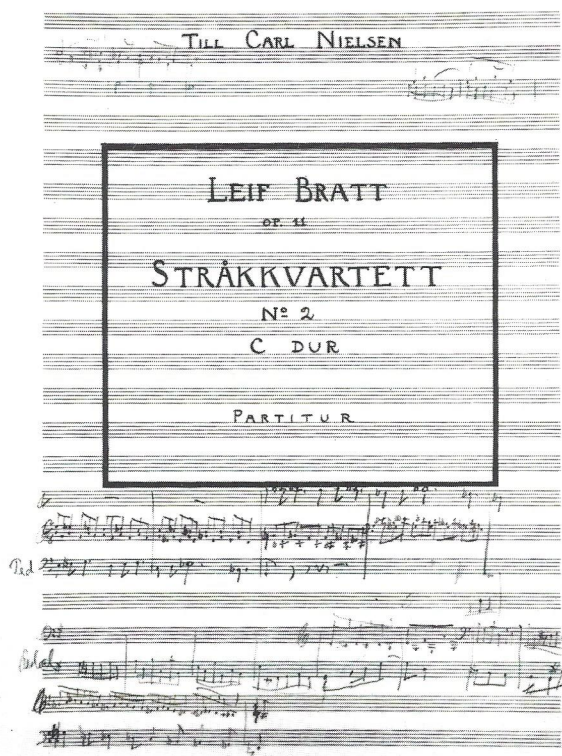

Fig. 2. Skitse til *Commotio*, nedskrevet på en blank side i manuskriptet til Leif Bratts 2. strygekvartet (1926-29), Carl Niensens Samling, nr. 413, Det kgl. Bibliotek (foto: Det kgl. Bibliotek).

uvisse. Arbejdet med kompositionen strakte sig frem til begyndelsen af februar 1931, hvor han under et ophold på Damgaard⁹ lagde sidste hånd på værket. Den 26. februar skrev han til sin hustru Anne Marie:

... Nu er jeg lige ved den sidste Bølge i mit store Orgelstykke; nu er jeg sikker og i Virkeligheden færdig, da det, der skal gøres kun er et Spørgsmaal om Arbejdskraft nogle Timer. Saa kommer Renskriften 30-40 Sider, tror jeg, og saa aander jeg op....¹⁰

Kladden er slutdateret »Damgaard 27 Frbr 31«, og den 2. marts kunne en lettet komponist atter skrive til sin hustru:

... Nu er mit store Orgelstykke helt færdigt og jeg er glad for det Arbejde fordi det er gjort med større Dygtighed end alle mine andre Ting; det kan jeg jo nok selv bedømme, derimod ikke hvordan det ellers er i Aanden. Det er et stort Værk og varer vist circa 22 Minutter. Bachs største Orgelværk (Præludium og Fuga i e moll) er paa 368 Takter, mit er 511, saa hvad Omfanget angaar -? Bach er uopnaaelig! ...¹¹

Med *Commotio* havde Carl Nielsen skabt et mammutværk, der på en gang var et helt personligt bud på en moderne orgelstil, samtidig med at det i form og satsteknik reflekterede de barokke stilidealer: Improvisatoriske toccataafsnit som veksler med strengt polyfone fugaafsnit. Værkets anselige omfang og uhyre krav til teknisk kunnen har fra begyndelsen gjort det til en udfordring for enhver organist og en hjørnesten i moderne dansk orgellitteratur. Forhåndsinteressen for Carl Nielsens nye orgelværk var stor blandt de hjemlige organister, og inden den første offentlige fremførelse blev det spillet gentagne gange under private former af tre forskellige organister.

Den første af disse koncerter fandt sted den 24. april 1931 i Christiansborg Slotskirke. Carl Nielsen havde kort forinden givet Peter Thomsen - en elev af Bangert - manuskriptet til gennemsyn, og efter at Peter Thomsen havde sat sig nødtørftigt ind i værket, havde de aftalt tid og sted for en gennemspilning for komponisten. Stor var imidlertid Peter Thomsens forbavselse, da Carl Nielsen på det aftalte tidspunkt dukkede op med en hel kreds af venner og kolleger, nemlig Emilius Bangert, pianisten Chr. Christiansen, violinisten Thorvald Nielsen, komponisten og musikforskeren Knud Jeppesen, klarinetisten Aage Oxenvad og organisten P.S. Rung-Keller. Ved denne lejlighed blev værket spillet igennem to gange.¹²

Søndag den 14. juni var det den kun 24-årige Finn Viderø, der opførte *Com-*

motio (også to gange) ved en privat koncert i Sct. Nikolaj Kirkesal. Her var der året før blevet opstillet et nyt Marcussen-orgel, bygget efter orgelbevægelsens principper. Det indbudte publikum bestod, foruden Carl Nielsen, af organisten og dirigenten Mogens Wöldike, dirigenten Frederik Schnedler-Petersen og frue samt pianistinden Johanne Stockmarr. Desværre foreligger ingen udtalelser fra Carl Niensens side om det nye orgel eller dets mulige betydning for virkeliggørelsen af hans intentioner mht. *Commotio*.¹³

På et tidspunkt umiddelbart før den 16. juli må Peter Thomsen endnu engang have spillet værket for Carl Nielsen, idet denne i et brev til Peter Thomsen (dateret den 16. juli 1931) skrev: »Det glædede mig at høre den Form, De nu har faaet paa min 'Commotio'...«¹⁴

Endelig opførte Emilius Bangert værket Sct. Hansaftensdag 1931 i Roskilde Domkirke. Komponisten var igen til stede sammen med en kreds af familie og venner, blandt andre svigersønnen, violinisten Emil Telmányi samt Niels W. Gades barnebarn, sanglæreren fra Herlufsholm Niels Rudolph Gade og frue. Bagefter samledes man til middag hos familien Bangert.¹⁵

Kort efter denne opførelse foreligger der følgende brevveksling mellem Bangert og Carl Nielsen: Den 27. juni skrev Bangert til Carl Nielsen:

Kære Carl Nielsen.

Tak for Deres hjertelige Brev. Ja, det var en Festdag ogsaa for os at have saa mange gode Venner omkring os, - og saa Værket, som det har været en udelte Glæde at arbejde med! Der er dog et Sted i det, hvor jeg føler en mangel, - eller rettere, at der står formeget. Det er den lille idylliske Sats i 3/4 Takt. Jeg har paa Følelsen, at den gør for stærkt Indbrud i Fugaen og gør Værket som Helhed noget for langt. Tag mig ikke ilde op, at jeg skriver det; jeg bestyrkedes i Sagen ved, at Christiansen, uden at jeg havde nævnt noget derom, siger mig, at han [havde] ganske det samme Indtryk, - altsaa, at Fugaen fra en halv Snes Takter før Idyllen ikke maa afslappes, men tværtimod stige i Intensitet til den udmærkede Slutningsgennemførelse. Jeg tror selv, at der skulde gøres et Spring fra c. Takt 9 før Idyllen til Takt 9 før Slutningsgennemførelsen eller paa dette Sted laves en Overgang uden Afspænding i Tempo og Dynamik. Undskyld min uskaansomme og ukaldede Indblanding i denne Sag. Tænk venligt derover, - jeg vilde jo saa gerne, at Deres første store Orgelværk skulde have det store, monumentale Præg helt gennemført. Det er overhovedet det eneste virkelig »store« Orgelværk i ny Musik...¹⁶

En måned senere, den 26. juli svarede Carl Nielsen:

... Jeg har tænkt meget paa Deres Forslag om det Spring i »Commotio«, men jeg tror Fejlen (i det arkitektoniske) ligger anderledes og maaske deri at den sidste fugerede Sats skal være mere mægtig, altsaa ogsaa bredere.

Men vi tales ved og De maa ikke tro at jeg et Øjeblik skulde føle Deres ærlige Kritik som stødende. Vel er jeg en ældre Kavallér, men det pukker jeg nøddigt paa og jeg er bare taknemmelig ifald vi kan naa til det bedste Resultat ved fælles Hjælp og oprigtig Udveksling af Meninger...¹⁷

Det er almindelig kendt at Carl Nielsen var meget åben over for kollegers forslag til mindre ændringer i hans værker. Så meget desto mere bemærkelsesværdigt er det derfor at konstatere, hvordan han i dette tilfælde ikke var i tvivl om bæredygtigheden af sine egne ideer.

Fig. 3. Carl Nielsen led i de sidste år af en hjertelidelse, der tvang ham til at holde sig i ro. Han tilbragte derfor ofte tiden med at strikke! (foto: Det kgl. Bibliotek).

Forholdene omkring uropførelsen af *Commotio* er lidt dunkle. Sagen er den, at Carl Nielsen var kommet til at »love« uropførelsen til såvel Emilius Bangert som Peter Thomsen¹⁸ (forvirringen er ikke blevet mindre af at Lübeck-opførelsen (se nedenfor) tilsyneladende også blev præsenteret som en uropførelse, se f.eks. nedenstående citater fra Svend-Ove Møllers anmeldelse i *Dansk Musiker-Tidende* og artiklen i *Roskilde Tidende*, den 10. februar 1932¹⁹). Problemet blev imidlertid løst ved at Bangert »uopførte« værket i Aarhus, medens Peter Thomsen »1. opførte« det i København.²⁰ Den egentlige uropførelse fandt således sted i Aarhus

Domkirke den 14. august 1931 ved Aarhus Turistforenings 40. Orgelforedrag.²¹ Carl Nielsen, der på dette tidspunkt var meget svækket af sin hjertesygdom, overvejede til det sidste, om han havde kræfter til turen. Dagen før koncerten, den 13. august, skrev han fra sit sommerhus i Skagen:

Kære Ven Bangert!

Jeg har været lidt mat i Sokkerne i de sidste Dage, saa jeg maa vist hellere opgive Turen til Aarhus (op Kl. 4 og 9 Timers jernbanetur)

*Vi kan jo - som De ogsaa siger - gaa Tingene igennem saasnart vi atter er i Nærheden af hinanden...*²²

Men han tog dog til Århus og overværede koncerten. Opførelsen er tilsyneladende foregået ganske ubemærket, for bortset fra en lille forhåndsomtale i Aarhus Stiftstidende den 12. august, har det ikke været muligt at finde omtaler endsige anmeldelser af denne koncert.

I løbet af sommeren var nyheden om Carl Niensens store orgelværk også nået syd for grænsen, og i juli henvendte domorganisten og Landeskirchenmusikdirektor fra Schleswig, Erwin Zillinger, sig til Bangert og Carl Nielsen²³ med en anmodning om tilladelse til at opføre *Commotio* ved en nordisk-tysk orgeluge, som skulle finde sted i Lübeck i oktober måned. Bangert var vist nok ikke særlig begejstret for denne idé, og i sidste ende blev det da også ham, der kom til at forestå denne opførelse. Under forberedelserne til den pågældende koncert blev Carl Nielsen opfordret til at skrive programnoter til sit nye orgelværk, og den 30. august skrev han til Bangert:

... Jeg ved ikke rigtigt hvorledes vi skal forsyne Programmet, men i Titlen maa vi vist helst forsyne Commotio med en Fodnote, saaledes altsaa:

Carl Nielsen:

Commotio für Orgel Op. 58*

Jeg vil ikke gerne have noget om »phantasierender« ind. Værket er jo saa strengt i sin Form og Stemmeføring at jeg ikke evner at gøre noget fastere.

Jeg kunde tænke mig følgende ifald man vil have mere Forklaring end selve Titlen (omstaaende) som jeg egentlig helst saa det indskrænket til:

Das lateinische Wort Commotio gilt eigentlich alle Musik, aber das Wort ist hier in besonders benutzt als ein Ausdruck für Selbst-Objektivierung. -

In einem grösseren Werke für das mächtige Instrument welches man Orgel nennt, und dessen Töne von dem Naturelement, welches man Luft nennt, bedingt sind, muss der Komponist versuchen alle persönliche, lyrische Gefühle zu unterdrücken. - Die Ausgabe wird gross und streng und fordert eine Art Trockenheit anstatt das Gefühlsvolle und muss lieber mit dem Ohre beschaut als vom Herzen umschlungen sein.

Das Werk wird von zwei Fugen getragen wozu Introduction, Zwischensätze und Koda sich klammern, wie Schlingpflanzen an den Stämmern des Waldes; der Komponist meint aber dass weitere Analyse überflüssig ist.

Tyskerne vil jo gerne have noget men De kan jo give dem dernede 3 Alternativer 1) den Tørre Titel 2) det indklammede stykke [dvs. den tyske tekst] 3) Deres Forslag paa Kortet (som jeg sender med ifald De ikke har taget Kopi)

*Nu kun i al Hast mange Hilsener
fra Ders hengivne
Carl Nielsen*

Hils!!²⁴

**Bewegung, auch geistig.*

Det havde egentlig været planen, at Carl Nielsen selv skulle tage til Lübeck og overvære koncerten. Dette blev imidlertid ikke til noget,²⁵ men umiddelbart før Bangert drog afsted til Lübeck, spillede han endnu engang *Commotio* for Carl Nielsen i Roskilde Domkirke.²⁶

Midt under den nordisk-tyske orgeluge indløb meddelelsen om Carl Niensens død. Alle deltagere var dybt berørte, og da Bangert fremførte *Commotio* ved afslutningskoncerten den 6. oktober, blev det, der skulle have været en hyldest til Danmarks store nulevende komponist, i stedet til en bevægende afsked. Koncerten blev anmeldt af Svend-Ove Møller i *Dansk Kirkemusikertidende*. Heri hedder det bl.a.:

... Ved Afslutningskoncerten, som ligeledes fandt Sted i Mariekirken, spillede Domkantor Emilius Bangert (Roskilde) Carl Niensens sidste Værk: Commotio for Orgel. I de vemodige Følelser, der fylder os ved Tanken om Carl Niensens Død, blander sig Taknemmeligheden over, at det forundtes ham at fuldføre dette Arbejde, der uden Overdrivelse tør betegnes som den nyere Orgellitteraturs betydeligste Frembringelse. Carl Nielsen forstod som faa at benytte sin Tids Virkemidler paa en saadan Maade, at de ikke virker moderne i daarlig Forstand. Hans Udtryksmaade, hvor ejendommelig og særpræget den end er, føles

ganske naturlig, ikke et Øjeblik faar man Indtryk af, at han søgte nye Stier blot for at komme bort fra de kendte Veje; det forskruede, der saa ofte præger moderne Musik, findes ikke hos Carl Nielsen, hans kerne-sunde Tonesprog og Evne til at skabe levende Musik har her frembragt et Orgelværk af blivende Værdi.

Emilius Bangert gav Carl Niensens Værk en mesterlig Udførelse. Dybt indlevet i Kompositionen formaaede han at skabe en plastisk Helhedsvirkning med omhyggelig Redegørelse for alle Enkeltheder, selv den mindste Figur fik netop den musikalske Form, som den skulde have, - noget der jo er typisk for Bangerts fornemme Orgelkunst. Det var en Oplevelse at overvære Uropførelsen af Carl Niensens Commotio i den minderige Mariekirke, hvor vel de fleste af den anden danskfødte Stormester, Buxtehudes, Orgelværker har lydt for første Gang...²⁷

På rejsen hjem fra Lübeck skrev Bangert følgende kondolencebrev (dateret den 7. oktober) til Anne Marie Carl-Nielsen:

Kære Fru Carl Nielsen.

Endelig faar jeg nu Ro til at skrive til Dem om det, der saa ganske har fyldt mig i disse Dage. Inderligt deltager min Hustru og jeg i den Sorg, der har ramt Dem og Deres Børn og den store Kres, for hvem Deres Mand var den kæreste Ven. Jeg kom første Gang til ham i Hjemmet paa Toldbodvej 6 og fik at føle, hvor lykkeligt og vanskeligt det er at gaa i Kunstens Tjeneste. Vi blev hurtigt gode Venner, og ikke mindst nu i den sidste Tid kom jeg ham nær gennem det sidste prægtige Værk fra hans Haand; og har jeg faaet Lov at glæde ham med det ved Orgelet i Roskilde, saa er dette et af mine mest dyrebare Minder om ham. Takket være hans Væsens Varme og Hjertelighed følte jeg mig inderlig knyttet til ham, trods den umådelige Afstand mellem hans nyskabende Geni og mine smaa Evner. Han har alle Dage været et Lys paa min Vej; - hvor maa jeg ikke tænke med Taknemmelighed paa ham og alt, hvad han var for mig! det var et forfærdeligt Øjeblik for mig, da Præsidenten for »Nordische Gesellschaft« i Lübeck søgte mig op i Mariakirken for at sige mig, at han var gaaet bort; og dette gjorde Opgaven i Lübeck mangefold sværere for mig.

Ved »Orgelugens« Forhandlingsmøde Mandag Morgen meddelte Præsidenten, Dr. Danes, Deltagerne, hvad der var sket, og rettede Opfordring til mig om at sige nogle Mindeord om Deres mand, hvad jeg gjorde, saa godt jeg kunde, kæmpende baade med det fremmede Sprog og min egen Bevægelse. Der var stor Grebethed over Forsamlingen, -

og ikke mindst i Tirsdags ved Værkets Opførelse. Jeg ved selv knapt nok, hvordan det gik, men efter kompetente Tilhøreres Dom skal det være gaaet godt. Begejstringen over det nye Orgelværk var overvældende; ved Sammenkomsten efter Koncerten circulerede Manuskriptet, - alle Organisterne studerede og diskuterede det og fremsatte énstemmigt Ønske om, at det gennem en snarlig Offentliggørelse maa blive tilgængeligt.

Med Ønsket om, at De og Deres Børn i disse svære Dage maa være rige i Mindet om ham, der drog bort, sender min Kone og jeg Dem alle vor kærligste Hilsen

Deres
Emilius Bangert²⁸

I de nærmeste måneder efter Carl Nielsens død blev der afholdt en række mindekonserter for den store komponist, og ikke uventet stod Emilius Bangert som arrangør af en af disse. Den fandt sted i Roskilde Domkirke den 11. februar 1932 (se gengivelsen af programmet, Fig. 4), hvor Bangert bl.a. selv spillede *Commotio*.²⁹ Nogle dage før koncerten indsendte han en større artikel til *Roskilde Tidende* med omtale af koncertens enkelte værker. Avisen så sig dog kun i stand til at bringe et refererende uddrag den 10 februar, hvori det bl.a. hedder:

...Det faldt i min Lod, skriver Hr. Bangert, at fremføre denne Komponistens »Svanesang«, da det første Gang spillede efter hans Manuskript, - det var i Lübecks Mariakirke - , i Oktober, faa Dage efter hans Død. Ugedagen før fremførte jeg det for ham og hans Nærmeste her i Domkirken. Det falder mig derfor naturligt at gøre det paany for alle, der maatte have Lyst til at høre dette betydningsfulde Værk; at det vil faa en Plads blandt den nyere Orgelmusiks Storværker, er der ingen Tvivl om; allerede nu spørges der efter det udover Europa.

Dagen efter koncerten kunne man læse følgende anmeldelse i *Roskilde Tidende* under signaturen *Vicar*.:

Koncerten i Aftes i Roskilde Domkirke til Minde om den store, nys afdøde, danske Tonedigter Carl Nielsen fik det smukkeste Forløb. Domkantor Emilius Bangert, der havde arrangeret Koncerten og forud havde haft et stort Arbejde hermed, var ogsaa den ledende og arbejdende Kraft gennem hele Aftenen. Han indledede med at spille en Række, vist hele 12, af Carl Nielsens Præludier for Orgel, smaa For-

spil af virkningsfuld Kraft. Domkirkens Kor sang under ledelse af Hr. Bangert et Par aandelige Sange, hvorefter Fru Karen Bangert Børresen med sin dejlige Stemme rent og kraftigt sang en lang Række Sange, ind imellem hvilke man hørte Kapelmusikus Thorvald Nielsen spille Carl Nielsens Romance for Violin med Orgel. Baade til Sungen og Violinspillet akkompagnerede Hr. Bangert med Orgel, og tilsidst sluttede Domkantoren med Carl Nielsens store Orgelværk »Commotio«, hans Svanesang, som første gang spillede offentligt faa Dage efter Komponistens Død, netop af Hr. Bangert som Afslutning paa den nordisk-tyske Kirkemusik-Uge i Lybæks Mariekirke. Det er et mægtigt Værk, saa omfattende, at det spiller næsten en halv Time. Hr. Bangert gav Værket en glimrende Udførelse. Rytminen var urokkelig sikker, og dog følte man den indre Bevægelse, der rækker fra stille Lyrik til den voldsomste Styrke. For alle modtagelige Tilhørere var det en berigelse at høre dette Mesterværk udført af en Mester.

Gælder som Billet. 75 Øre.

Roskilde Domkirke.
Torsdag den 11. Februar 1932 Kl. 20.

KONCERT
til Minde om
Carl Nielsen
(9.-6.-1864—2.-10.-1931).

PROGRAM:
CARL NIELSEN:

1. Præludier for Orgel.
Et enkelt komponeret 1900, de øvrige 1929.
2. Korsange:
„Paaskellijen“. 1910.
„Udrundne er de gamle Dage“. 1916.
3. Sange for én Stemme med Orgel:
„Ak, min Rose visner bort“.
„Lær mig, Nattens Stjerne“.
„Den store Mester kommer“.
„Et helligt Liv, en salig Død“. 1912—1922.
4. Romance for Violin med Orgel. 1889.
5. Sange for én Stemme med Orgel:
„Forunderligt at sige“.
„Guds Engle i Flok“.
„Frisk op! endnu engang“. 1912—1922.
6. „Commotio“ for Orgel. 1931.

Medvirkende: Kgl. Kammersangerinde, Fru Ingeborg Steffensen.
Hr. kgl. Kapelmusikus Thorvald Nielsen.
Hr. Domikantor Bangert. — Roskilde Domkirkes Kor.

Fig. 4. Programbillet til mindekoncerten for Carl Nielsen i Roskilde Domkirke den 11. februar 1932. Carl Nielsens fødselsår anføres fejlagtigt som 1864, han blev født i 1865. Ligeledes anføres hans dødsdag som 2. oktober 1931, han døde faktisk den 3. oktober kl. 0.10. Der var i øvrigt ændring blandt de medvirkende, idet Karen Bangert-Børresen, med kort varsel var sprunget ind i stedet for Ingeborg Steffensen.

NOTER

1. Torben Schousboe (udg.): *Carl Nielsen. Dagbøger og brevveksling med Anne Marie Carl-Nielsen*. København 1983, s. 627.
2. Søren Sørensen (Erik Abrahamsen): »Bangert, Emilius«, *Dansk Biografisk Leksikon*, red. af Sv. Cedergreen Bech, bd.1. København 1979, s. 430-431.
3. Det kgl. Bibliotek, håndskriftafd., Carl Nielsen Arkivet, I. A. b.
4. Indtil 1946 virkede Camillo Carlsen som organist. Herefter overtog Bangert organistembedet, idet stillingen som organist og kantor blev slået sammen (se: Claus Røllum-Larsen: »Tre domorganister i Roskilde. Træk af et traditionsrigt embedes historie«, *Jul i Roskilde* 61. årg. (1987) s. 25-31).
5. Venligst meddelt mig af fru Elin Bangert.
6. Venligst meddelt mig af fru Elin Bangert.
7. I forbindelse med udarbejdelsen af denne artikel er forfatteren blevet opmærksom på Søren Sørensens artikel »Carl Nielsens orgelmusik« (*Espanstva* 5 (1996) s. 9-10), der til en vis grad overlapper emnet for nærværende artikel.
8. Venligst meddelt mig af fru Elin Bangert.
9. Damgaard ligger ca. 6 km syd for Fredericia. Gårdens ejer, Charlotte Trap de Thygeson, havde stillet et par værelser til disposition for Carl Nielsen, der ofte anvendte gården som refugium, når han skulle have arbejdsro (Torben Schousboe, op.cit. s. 268-269).
10. Torben Schousboe, op.cit., s. 596.
11. Torben Schousboe, op.cit., s. 599.
12. Torben Meyer og Frede Schandorf Petersen: *Carl Nielsen. Kunstneren og Mennesket*. København 1947, bd. 2, s. 330.
13. Torben Schousboe, op.cit., s. 611 og Svend Prip: »Omkring Nikolaj«, *Dansk Orgelarbejd 1985-1986*, København 1987, s. 52.
14. Torben Schousboe, op.cit., s. 617.
15. Torben Schousboe, op.cit., s. 616-617.
16. Det kgl. Bibliotek, håndskriftafd., Carl Nielsen Arkivet, I. A. b.
17. Irmelin Eggert Møller og Torben Meyer (udg.): *Carl Nielsens Breve*. København 1954, s. 267.
18. Venligst meddelt mig af fru Elin Bangert. Ydermere havde Finn Viderø bedt Carl Nielsen om at få lov til at første-opføre værket i København, hvilket dog blev afslået (Torben Schousboe, op.cit. s. 611).
19. Ligeledes har Bangert i avisinterviews i anledning af sin 70-årsdag omtalt Lübeck-opførelsen som første offentlige opførelse: *Kristeligt Dagblad* (19. august 1953), *Berlingske Tidende* (19. august 1953).
20. Denne »1. opførelse« fandt sted den 9. november 1931 i Helligåndskirken ved Dansk Koncert-Forenings første koncert.
21. Torben Schousboe, op.cit., s. 617.
22. Det kgl. Bibliotek, håndskriftafd., Carl Nielsen Arkivet, I. A. c.
23. Det kgl. Bibliotek, håndskriftafd., Carl Nielsen Arkivet, I. A. b. (brev fra Zillingen til Carl Nielsen, 1.7. 1931).
24. Det kgl. Bibliotek, håndskriftafd., Carl Nielsen Arkivet, I. A. c.
25. Torben Meyer og Frede Schandorf Petersen, op.cit., s. 332.
26. Iflg. artikel om mindekoncerten for Carl Nielsen, den 11. februar i Roskilde Domkirke (*Roskilde Tidende*, den 10. februar 1932).
27. *Dansk Kirkemusiker-Tidende* 28. årg. (1931) s. 140.
28. Det kgl. Bibliotek, håndskriftafd., Carl Nielsen Arkivet, II. A. b.
29. Jeg takker mag. art. Claus Røllum-Larsen for at have henledt min opmærksomhed på denne koncert.